

RECENSIES

jaren nog steeds gestegen, men zag Leopold niet meer als de onschuldige filantroop die zo tegen slavenjachten was en zichzelf onderschatte, na de vroeger zo gemakkelijk behaalde successen, zijn tegenstanders.

De auteur gaat te ver in op de ontdekkingsstochten en de gezagsvestiging in de Congostaat, onderwerpen die in een biografie niet thuishoren. Anderzijds verzuimt ze de organisatie van het gebied uiteen te zetten, waardoor niet geheel duidelijk wordt in hoeverre de koning aansprakelijk was voor de schandelijke wijze waarop de bevolking werd behandeld. Al lokte hij geen wreedheden uit, de grote winsten uit de handel in rubber, die de negers op barbaarse wijze gedwongen werden uit de oerbossen te halen, waren zo groot, dat de koning in zijn hebzucht er niet over dacht die misbruiken tegen te gaan. Als koning van België hield hij zich, hoe autoritair hij ook was, aan zijn constitutionele rechten en verplichtingen. In zijn eerste regeringsjaren trachtte hij de partijstrijd te matigen en als premiers politici te krijgen die hij kon beïnvloeden, maar toen dat niet lukte, beperkte hij zich tot twee onderdelen van de staatszorg: de defensie en de openbare werken. Scepticus als hij was, hechtte hij weinig waarde aan de door de mogendheden gegarandeerde onzijdigheid van België en hij was zo gesteld op grote werken, die het aanzien van België konden vermeerderen, dat hij uit zijn in de Congo verworven kolossale vermogen grote sommen besteedde voor toegangswegen, musea (Cinquantenaire, Tervuren), paleizen, parken enz..

In de eerste hoofdstukken wordt vrij uitgebreid ingegaan op zijn persoonlijk leven, zijn opvoeding, zijn huwelijk, zijn eenvoudige levenswijze, maar als mevrouw Emerson het jaar 1870 heeft bereikt zwijgt ze hierover tot in het laatste hoofdstuk. Dat begint met de natuurlijk onjuiste woorden dat hij van 1870 tot 1900 'virtually no private life' had. Nu, van dat laatste jaar tot zijn dood in 1909 had hij dat wel degelijk, zoals hier duidelijk uit de doeken wordt gedaan. Soms ontspoord de auteur lelijk. Zo laat zij (9) in 1848 Louis Philippe door Louis Napoleon afzetten en (88) Stanley van Suez door het kanaal en verder de Rode Zee naar Zanzibar varen. Maar dat belet niemand dit levendig geschreven boek te lezen, dat zeker voor wie geen Frans kent een zeer goede uiteenzetting geeft over het leven van een der merkwaardigste monarchen uit de tweede helft van de negentiende eeuw.

W.Ph. Coolhaas

Richard Price, ed., *Maroon Societies: Rebel Slave Communities in the Americas* (Baltimore/Londen: The John Hopkins University Press, tweede druk, 1979, ISBN 0 8018 2247 5); J.P. Siwipersad, *De Nederlandse regering en de afschaffing van de Surinaamse slavernij (1833-1863)* (Groningen/Castricum: Bouma's Boekhuis/Bert Hagen, 1979, 299 blz., f38,-, ISBN 90 60808 069 2).

Misschien ligt de tijd niet zo ver meer van ons af, dat in leerboeken voor HAVO en VWO namen als Crommelin en Van Raders, Boni en Cojo een even grote plaats zullen krijgen als weleer Van Heutz en Van Diemen, Dipo Negoro en Tuku Umar. Surinaamse geschiedenis is bezig een deel te worden van dat verleden dat we willen kennen om de vragen van het heden beter te begrijpen.

Het zijn dikwijls die problemen van vandaag, die deze geschiedenis vorm geven. We zien geen goede oplossingen, en gaan dan maar proberen of het ons tenminste lukt de schuldige te vinden. Nederlandse geschiedschrijving over de voormalige kolonie cirkelt dan ook meestal rondom vraagstukken van schuld en verantwoordelijkheid. Aldus kan ze inderdaad bijdragen leveren tot de geschiedenis van de Nederlands-Surinaamse betrekkingen; doch ze blijft als geschiedenis van Suriname onvolledig. De geschiedenis van een volk

bestaat niet uit de ontleding van alle fouten die gemaakt zijn door het koloniale bestuur of door het overzeese bedrijfsleven. Haar centrum ligt niet in het moederland, maar op haar eigen bodem. De hier aangekondigde werken van Price en Siwpersad laten dat ieder op hun eigen manier zien.

Dat van Richard Price zal de belangstellenden reeds bekend zijn uit de eerste druk van 1973. Daar die in de Nederlandse historische tijdschriften onbesproken bleef, verdient de tweede editie meer dan een eenvoudige bibliografische vermelding. Ze is overigens aan de eerste uitgave gelijk, behoudens een bijlage, die nieuwe literatuur bespreekt tot - werkelijk - het jaar 1980. Het boek van Price is in hoofdzaak een 'reader', waarin artikelen gebundeld zijn over vluchtelingengemeenschappen in het gehele Amerikaanse werelddeel. Dat levert een wat ongelijksoortige verzameling op van détailstudies en algemene beschouwingen, geschiedenis en culturele antropologie, beschrijving van wijkplaatsen die spoedig teniet gingen, en van stamvormingen die tot op de huidige dag zijn blijven bestaan. Toch geeft het in die verscheidenheid een goed overzicht van het soort resultaten, dat op de verschillende onderzoeksterreinen geboekt is. Ook is het Price gelukt in zijn inleiding de draaden zo aan elkaar te hechten, dat de structuur van dit type maatschappijen zichtbaar wordt.

Als een kolonie van marrons zich staande wilde houden, moest zij er in slagen zich gedurende een flink aantal jaren te handhaven tegenover superieur bewapende blanken, die zich haar totale vernietiging ten doel gesteld hadden. Alles draaide dan ook om die handhaving. Marrons moesten zich vestigen in ontoegankelijke streken, die geschikt waren voor de guerrilla tegen een numerieke overmacht. Het gaande houden van de oorlog was voorwaarde voor hun bestaan. Ze moesten op elke man kunnen rekenen, vooral ook zeker zijn van de trouw van nieuwe aankomelingen, zodat het leven in deze gemeenschappen ongevoelhard was en een energiek leiderschap onmisbaar. Godsdienst nam een grote plaats in, alweer omdat bescherming door goddelijke machten beschouwd werd als voorwaarde om te kunnen overleven. Marrons bedreven wat landbouw waar de omgeving het toeliet, maar ze bleven van de plantages afhankelijk voor essentiële behoeften als wapens en werktuigen, en vooral voor de noodzakelijke aanwas, in het bijzonder van huwbare vrouwen.

Die gebondenheid aan de blanke wereld was hun zwakke punt. Ze bracht teweeg dat veel vestigingen slechts een kort bestaan kenden. Enkele groepen echter zijn geslaagd, en weinigen overtuigender dan de bosnegers van Suriname. De Saramaccaners zijn min of meer Prices model van een marron-cultuur. Voor de Nederlandse lezers een gelukkige omstandigheid, omdat de vergelijkende analyse nu vooral de samenleving van deze bosnegers helder in het licht stelt. Tegelijk laat Price zien dat er aan de geschiedenis van de marrons nog veel te bestuderen valt, en dat er ook goede kansen zijn voor de onderzoeker die ijver bij talent weet te voegen in 'intensive and imaginative historical research' (417).

Prices bijgewerkte literatuuropgaven in het supplement vermelden de naam Siwpersad niet. Terecht, in zover als de bosnegers bij Siwpersad slechts een enkele maal voorkomen. Jammer toch misschien, omdat Price zelf schrijft dat de geschiedenis van de marron-culturen vrij zeker licht zal werpen op de mentaliteit van de plantageslaaf. Als dat waar is, en waarom zou het niet, dan valt zeker te betreuren dat de studie van bosnegercultuur en plantagecultuur zo weinig raakvlakken lijkt te hebben. Op het eerste veld ontmoeten we culturele antropologen en sociologen, op het tweede de beoefenaars van de sociaal-economische en de parlementaire geschiedenis. Van elkaars werk lijken ze nauwelijks te kunnen profiteren, want Siwpersad noemt op zijn beurt weer bijna geen schrijvers, die Price heeft gebruikt. Zou niemand er baat bij hebben, als het grensverkeer tussen de onderzoeksterreinen zich eens wat verlevendigde?

Dat is geen verwijt aan Siwpersad, want zijn thema vraagt hier niet om. Hem gaat het immers om de Nederlandse regering en de afschaffing van de Surinaamse slavernij. Het zwaartepunt ligt hier dus wel in het moederland, in Den Haag. Siwpersad doet uitvoerig verslag van de gebeurtenissen die geleid hebben naar de emancipatie van 1863. Zijn verhaal kabbelt even rustig voort als destijds het emancipatieproces zelf. Gelukkig, dat we de afloop bij voorbaat kennen: anders zou de lectuur ons tot vertwijfeling brengen. Zelfs de start valt opmerkelijk laat. Pas in november 1841 sprak de regering voor het eerst uit, dat ze ernaar streefde te zijner tijd de slavernij in de Westindische bezittingen af te schaffen. Maar wanneer zou die rechte tijd aanbreken? Bij onmiddellijke afkondiging verwachtte men de ondergang van de plantagecultuur, en dus van de kolonie. Het was nodig de maatregel voorzichtig voor te bereiden. Lotsverbetering en zedelijke verheffing zouden de slaven langzaam rijp maken voor een leven in vrijheid. De regering had een zeer ongunstig beeld van de zwarte bevolking. Ze meende dat die zeer geleidelijk en onder voortdurend toezicht tot een hogere, dat wil zeggen westerse beschaving opgeleid zou moeten worden. Het latere staatstoezicht en de ook na 1863 voortgezette assimilatiepolitiek wortelen beide in deze gedachte, dat westers-Europese voorgedij in het belang van de vroegere slaven zelf moest blijven voortbestaan.

Veel tegenspel kreeg de regering niet. Er was enige pressie van Engelse zijde, en er was een Nederlandse emancipatiebeweging, maar de een noch de ander was sterk genoeg om de vrijlating werkelijk te bespoedigen. Zo kon de overheid haar bedachtzame koers voortzetten, die weliswaar liep in de richting van de emancipatie, maar die tegelijk de economische vooruitgang van de kolonie wilde dienen. Eigenlijk wilde men het liefst vrijlating inkleden in de vorm van een kansrijke investering (152).

Tegenspel kwam er ook weinig van de zijde van de naast betrokkenen zelf. Er is wel onrust geweest onder de slavenmachten, en er hebben zich incidenten voorgedaan tot kort vóór de emancipatie, maar er zijn geen opstanden uitgebroken. Siwpersad geeft daarvoor verscheidene redenen aan. Een van de voornaamste lijkt wel te liggen op de plantages, namelijk de onderlinge verbondenheid bij de slavenmacht van eenzelfde bezitting, en het wantrouwen waarmee de bevolking van een andere plantage bejegend werd (147). Dit gevoel van saamhorigheid, gecombineerd met afgeslotenheid naar buiten hangt ongetwijfeld samen met wat Siwpersad eerder meedeelt: de slavenmacht van eenzelfde plantage werd beschouwd als één familie, die de eigenaars niet door verkoop uiteen mochten breken. Zo kon de plantagebevolking hecht ineengroeien, en van de ene generatie op de andere haar eigen zeden en gebruiken doorgeven. De blanken bemoeiden zich daar weinig mee, en lieten de slaven een vrij sterke mate van sociaal-culturele en religieuze zelfstandigheid (100).

Zo keren we terug in de wereld van Price. Plantageslaven zijn geen marrons, en vlucht naar de bosnegerdorpen kwam in de negentiende eeuw niet dikwijls meer voor. De overeenkomst is toch, dat de geschiedenis van de plantageslaven zich afspeelt in Suriname, en in de eerste plaats geschiedenis moet zijn van de zwarte bevolking. Hoeveel invloed de Nederlanders ook op het lot van de Surinamers uitoefenden, ze zijn niet het onderwerp van de Surinaamse historie.

Als zoon van het Surinaamse land is ook Siwpersad zich daarvan bewust, al heeft hij dan gekozen voor een behandeling van de emancipatiegeschiedenis vanuit het Nederlandse regeringsbeleid. Dat onderdeel mag in de Surinaamse geschiedenis natuurlijk ook niet ontbreken. Het hoe en waarom van de emancipatie kan alleen vanuit Den Haag begrepen worden. Het blijft echter gaan om Surinamese lotgevallen. Vandaar dat Siwpersad aan het eind van zijn boek het niet laten kan de vraag op te werpen, of de vrijgelatenen zelf binnen de grens van hun mogelijkheden hun kansen goed hebben waargenomen. Hij meent dan, dat

ook zij gefaald hebben. Alle Surinamers zonder uitzondering zijn medeverantwoordelijk geweest voor de gebreken waaraan hun samenleving thans mank gaat (270). Misschien zullen sommigen denken dat de auteur de mogelijkheden die zijn landgenoten in de negentiende eeuw konden benutten nogal hoog aanslaat. Ik ben geneigd het met zulke critici eens te zijn. Desondanks geloof ik, dat Siwpersad de beoefening van de Surinaamse geschiedenis in hoopgevend perspectief plaatst, als hij vraagt om een houding tegenover het verleden, die 'ruimte laat voor zelfonderzoek en zelfkritiek'. Aan zulke geschiedschrijving heeft elk land behoefte, Suriname niet uitgezonderd. Siwpersad en Price beiden wijzen daartoe de wegen aan.

A.Th. van Deursen

R. Philips, *Gezondheidszorg in Limburg. Groei en acceptatie van de gezondheidsvoorzieningen 1850-1940* (Maastrandse monografieën; Assen: Van Gorcum, 1980, xxxix + 376 blz., f47,50, ISBN 90 232 1776 4).

Waarom ik het voorrecht ontleen een recensie te mogen geven van bovengenoemd boek dat door de auteur als proefschrift werd verdedigd aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg (promotor de ons allen bekende Van den Eerenbeemt) is mij niet bekend. Het zal niet de felheid geweest zijn, waarmee ik het politieke spel van vestiging ener achtste medische faculteit aan een te stichten universiteit in Limburg bestreden heb. Of waren het de vriendelijke woorden die vадertje bisschop, mgr. Lemmens mij in 1950 toevoegde toen ik als staatssecretaris voor volksgezondheid mijn gelukwens aan het veertigjarige Limburgse Groene kruis had uitgesproken: 'Gij zijt al 50% Limburger'. Het lijkt mij niet onwaarschijnlijk, evenmin als de vriendschap met het Limburgse poliomeisje, dat bij de stichting van het Beatrixfonds in 1956 in de Ridderzaal te 's-Gravenhage naast de vlag van haar gewest was gezeten en nu, als hoogleraarsvrouw te Leiden nog steeds een dierbare vriendin van ons is. En nog minder waarschijnlijk lijkt mij het feit, dat ik in de jaren vijftig een drietal vergunningen krachtens de Drankwet binnen de gemeente Valkenburg mocht verstrekken, hetgeen de blijdschap in dat blijde gewest van ons land nog verhoogde.

Weinig historisch is de aanhef van deze recensie. Ook het vervolg biedt hiertoe weinig in-gang hoewel het tracht meer inzicht te geven in de visie van de recensent over de gezondheidsontwikkelingen in Limburg. Welnu, waarom noemde ik het in de eerste regel van deze recensie een voorrecht over Philips' boek te mogen schrijven. Deze gevoelens jegens datgene wat zich in Limburg afspeelt op het gebied van de gezondheidszorg stammen uit het einde van de jaren dertig, dat ik geneeskundig inspecteur van de volksgezondheid te Groningen voor de drie noordelijke provincies was, terwijl dr. L. Veeger deze functie (niet die van hoofdinspecteur, zoals de auteur van het boek bij herhaling schrijft) voor Gelderland en Limburg waarnam, en wel op voortreffelijke wijze.

Welnu onder het devies 'Les extrêmes se touchent' heb ik mijn waardering voor hetzelfde streven van de provincies Groningen en Limburg bij herhaling tot uitdrukking mogen brengen. In beide provincies zien wij - en het wordt door Philips voor Limburg zo goed beschreven — de krachtige ontwikkeling van het particulier initiatief, gelegd in de handen van de initiatiefnemers voor - en de uitvoerders van het Groene kruis. Ook nu nog, getuige bijvoorbeeld de diabetesthuiszorg, waartoe het initiatief in Limburg (1952, dr. Schweitzer te Heerlen) genomen werd en tot uitvoering kwam dank zij het Limburgse Groene kruis en de ziekenfondsen aldaar. Wat was de tweede provincie? Uiteraard Groningen, waar ook het Groningse Groene kruis hiertoe overging. Nergens zo goed als in Limburg en Gronin-